

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ В УПРАВЛІННІ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

УДК 657.471:640.432

Ірина АНДРЮЩЕНКО

асистент кафедри фінансів,
Харківський державний університет харчування та торгівлі

ВИЗНАЧЕННЯ ВПЛИВУ ЧИННИКІВ НА ВИТРАТИ НА ГРИВНЮ ПРОДУКЦІЇ ВЛАСНОГО ВИРОБНИЦТВА ПІДПРИЄМСТВ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

Для оцінки розміру змін витрат на гривню продукції власного виробництва проаналізовано вплив факторів з урахуванням їх співвідносності та у їх взаємозв'язку. Визначено структурно-логічну модель чинників, що впливають на витрати виробництва продукції підприємств ресторанного господарства. Розглянуто методіку побудови моделі залежностей витрат на гривню продукції власного виробництва від чинників, яка дозволяє виявити причинну дію ознак витрат на гривню продукції, які потім акумулюються у чинниках їх зниження.

Ключові слова: витрати, рівень витрат, витрати на гривню продукції власного виробництва, чинники, багатофакторна модель, ресторанне господарство.

Успішне функціонування підприємств громадського харчування всіх форм власності за сучасних умов багато в чому залежить від ефективності обраних ними методів управління. Для забезпечення успіху на ринку та створення належного іміджу підприємства потрібний якісний системний комплексний аналіз показників господарсько-фінансової діяльності, який відповідає сучасним вимогам розвитку ринкової економіки. Важливими показниками, які характеризують роботу підприємств харчування, є рівень витрат операційної діяльності та оцінка розміру змін витрат на гривню продукції власного виробництва. Але на сьогодні методіка побудови моделі залежностей витрат на гривню продукції власного виробництва від чинників по підприємствах ресторанного господарства з використанням математико-економічного моделювання, для визначення резервів зниження операційних витрат розглядається недостатньо, тому стає актуальним її визначення.

Багато учених розглядали вплив факторів на рівень витрат та розмір змін витрат на гривню продукції власного виробництва підприємств харчування: М. І. Баканов, Л. І. Кравченко, Я. С. Столяров, В. А. Чернов та ін. Але поза увагою дослідників залишилося визначення кількісної залежності чинників, які впливають на рівень витрат, і на їх основі побудова економіко-математичної моделі для прогнозування.

Метою нашої статті є представлення методіки побудови моделі залежностей витрат на гривню продукції власного виробництва від чинників по підприємствах ресторанного господарства, яка дозволяє виявити причинну дію ознак витрат на гривню продукції, які потім акумулюються у факторах їх зниження.

Як на будь-який економічний показник, на витрати операційної діяльності впливає багато чинників – зовнішніх та внутрішніх – стосовно підприємства. Оскільки зовнішні чинники майже не підлягають впливу управління, нами в роботі розглядається вплив внутрішніх чинників на такі результативні показники, як рівень витрат операційної діяльності та витрати на гривню продукції власного виробництва.

За сучасних умов кризових явищ в економіці та

наростаючій її гнучкості, серед підприємств ресторанного господарства визначення взаємозв'язку між зазначеними показниками та чинниками, які на них впливають, стає критерієм виживання підприємства на ринку.

Особливістю сучасного аналітичного дослідження впливу будь-яких чинників на витрати підприємств ресторанного господарства у наукових працях вітчизняних вчених є ігнорування структури витрат за видами діяльності досліджуваних підприємств: виробництво продукції власного виробництва та реалізація купівельних товарів. Отже, нами передбачається визначення впливу різних внутрішніх чинників на витрати на гривню продукції власного виробництва підприємств ресторанного господарства, оскільки виробництво є визначальним під час функціонування підприємств цієї галузі.

Перевагою цього показника також є його універсальність, яка полягає в тому, що під час його аналізу можна прослідкувати зв'язок між витратами виробництва та прибутком. Проте, враховуючи специфіку галузі, слід звернути увагу на складність розрахунку певних показників, необхідних для такого аналізу.

Як показали дослідження, витрати, пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції власного виробництва, вище витрат, пов'язаних з реалізацією покупних товарів приблизно у 2,5 рази [9, с. 35]. Тому збільшення питомої ваги продукції власного виробництва спричиняє зростання рівня витрат.

У таблиці 1 наведено динаміку рівня витрат у зіставленні з даними про структуру товарообороту підприємств ресторанного господарства м. Харкова за 2010-2011 роки.

Як видно з наведених даних, за останні роки послідовно зростали обидва досліджувані показники. Хоча темпи збільшення різні, проте певна взаємозалежність між ними існує.

Крім зміни структури товарообороту, на зміну середнього рівня витрат на підприємствах ресторанного господарства за досліджуваний період вплинули й інші чинники. Декілька разів підвищувалися ставки

Таблиця 1. Динаміка рівня витрат залежно від структури товарообороту підприємств ресторанного господарства М. Харкова

Роки	Питома вага продукції власного виробництва, %	Рівень ВОД у % до роздрібного товарообороту
2006	59,5	48,3
2007	62,8	53,5
2008	63,0	53,7
2009	63,1	54,6
2010	64,2	55,8
2011	64,3	58,9

заробітної платні, змінювалися ставки орендної платні, тарифи на оплату транспортних послуг, ціни на сировину, зростає вартість палива тощо.

Разом з тим, як показали дослідження, основною причиною зростання середнього рівня витрат стало зростання питомої ваги продукції власного виробництва у загальному обсязі товарообороту.

Співвідношення витратомісткості продукції власного виробництва і витратомісткості купованих товарів не змінилося і складає у середньому 2,5:1, залежно від впливу низки чинників (ступеня використання напівфабрикатів, типу підприємства та ін.) цей показник може змінюватися [9, с. 30]. У таблицях 2 та 3 наведено дані, що характеризують взаємозв'язок структури товарообороту та рівня витрат у досліджуваних нами 35 підприємствах М. Харкова за 2010 - 2011 рр.

Розрахувавши і проаналізувавши дані таблиць, бачимо, що рівень витрат по продукції власного виробництва прямо пропорційно залежить від питомої ваги останнього, тобто при зростанні питомої ваги

зростає рівень витрат по продукції власного виробництва.

У зв'язку із зазначеним, через призму окреслених показників, більш глибокого наукового обґрунтування потребує методичний механізм аналітичного дослідження впливу різних чинників на витрати на гривню по продукції власного виробництва підприємств ресторанного господарства.

Для всебічної та об'єктивної оцінки розміру змін витрат на гривню продукції власного виробництва нами надалі проаналізовано вплив чинників на їх розмір з урахуванням їх співвідносності та у їх взаємозв'язку.

Насамперед доцільно визначити систему чинників на підставі їх теоретико-логічного аналізу, котру необхідно використовувати під час такого дослідження, структурно-логічна модель якої подана на рисунку 1.

До схеми внесено основні чинники, які, як доведено в попередніх дослідженнях, найбільш суттєво впливають на витрати підприємств ресторанного господарства під час планування, бюджетування, фінансування, використання засобів та ресурсів.

Таблиця 2. Групування підприємств ресторанного господарства для підтвердження залежності рівня витрат операційної діяльності та питомої ваги продукції власного виробництва за досліджуваною сукупністю за 2010-2011 рр.

Групи підприємств ресторанного господарства за питомою вагою продукції власного виробництва, %	Кількість підприємств	Рівень витрат операційної діяльності, %	Питома вага продукції власного виробництва, в середньому на одне підприємство, %
54,95-58,54	10	52,8	56,5
58,54-62,13	8	53,7	60,63
62,13-65,72	5	55,54	64
65,72-69,31	4	57,35	67,85
69,31-72,9	4	58,3	71
72,9-76,5	4	58,5	75,3

Таблиця 3. Групування підприємств ресторанного господарства для підтвердження залежності рівня витрат по продукції власного виробництва, рівня витрат операційної діяльності та питомої ваги продукції власного виробництва за досліджуваною сукупністю за 2010-2011 рр.

Групи підприємств ресторанного господарства за рівнем витрат по продукції власного виробництва, %	Кількість підприємств	Рівень ВОД продукції власного виробництва, %	Рівень витрат операційної діяльності, %	Питома вага продукції власного виробництва, в середньому на одне підприємство, %
46,47-49,42	9	47,66	52,69	56,35
49,42-52,37	8	50,5	54,29	62,06
52,37-55,32	7	53,92	55,3	63,55
55,32-58,27	2	56,67	55,87	66,55
58,27-61,22	5	59,46	57,57	69,69
61,22-64,17	4	63,26	59,47	74,25

Рис. 1. Структурно-логічна модель чинників, що впливають на витрати виробництва продукції підприємств ресторанного господарства

До чинників вищого щаблю схеми залучено такі, що безпосередньо впливають на витрати на гривню продукції (У-результативний показник): питома вага ВОД, питома вага продукції власного виробництва, питома вага та сума витрат виробництва. Проте суттєвий вплив здійснюють якісні чинники, пов'язані безпосередньо із забезпеченням процесу виробництва та реалізації продукції власного виробництва: використання трудових ресурсів, використання засобів праці, структура сировинного набору, структура витрат, використання площі.

Отже, для стохастичного факторного аналізу нами відібрано наступні чинники:

- X_1 - питома вага продукції власного виробництва, %;
- X_2 - товарообіг на 1 місце залу, тис. грн.;
- X_3 - продуктивність працівників виробництва, тис. грн.;
- X_4 - капіталовіддача, тис. грн.;
- X_5 - товарообіговість, дні;
- X_6 - частка постійних витрат, %;
- X_7 - питома вага напівфабрикатів у сировинних закладках;
- X_8 - кількість асортиментних позицій у меню;
- X_9 - товарообіг на 1м² площі залу.

Згідно з обраною дослідницькою процедурою нами

рекомендовано використовувати метод багатомірного статистичного аналізу (факторного), який дозволяє виявити причинну дію ознак витрат на витрати на гривню продукції, які потім акумулюються у чинниках їх зниження. Для такого роду розрахунків використовувалися модулі Factor Analysis та Principal Components спеціального статистичного пакету Statgraphics Plus V5.1 International Professional.

Дослідження впливу сформованої системи чинників доцільно провести за розбудованими моделями багатофакторного регресійного аналізу. У табл. 4 наведено рівняння обчисленої моделі (обчислення наведено в додатку _ (де R^2 - коефіцієнт детермінації; F - обчислені значення за критерієм Фішера; p - value - рівень значимості).

Ця модель є якісною, про що свідчать значення статистичних критеріїв. На витрати на гривню продукції власного виробництва (y_a) найбільш суттєво впливають такі чинники, як питома вага продукції власного виробництва (x_1) у загальній сумі товарообігу та питома вага напівфабрикатів у сировинному наборі (x_7).

Таблиця 4. Багатофакторна модель залежності витрат на гривню продукції власного виробництва від чинників

Рівняння залежності результативної ознаки, що виражена показниками, від факторів-ознак
$y_a = f(x_1, x_2, x_3, x_4, x_5, x_6, x_7, x_8, x_9)$
$y_a = 0,347679 + 0,00227852x_1 - 0,00180259x_7$ ($\alpha = 0,0000$)($\alpha = 0,0063$)
$R^2 = 0,695914$
$F = 76,67$
$p - Value = 0,0000$

Зауважимо, що на зміну результативного показника не суттєво впливають інші фактори, що були теоретико-логічно відібрані в систему. Відбраковані чинники значно не впливають на результативну ознаку, оскільки в такому випадку переважають фактори суто виробничого характеру.

Слід наголосити, що визначений за розбудованою моделлю вплив на витрати на гривню продукції власного виробництва підприємств залучених чинників відповідає їх закономірним залежностям в економіці підприємства. Так збільшення питомої ваги продукції

власного виробництва в загальному товарообороті досліджуваних підприємств ресторанного господарства (x_1), спричинює збільшення витрат на гривню продукції, оскільки таке становище передбачає збільшення споживання виробничих ресурсів. Стосовно питомої ваги напівфабрикатів у сировинному наборі (x_7), спостерігається обернена залежність, оскільки що більша частка у вартості сировинного набору страви напівфабрикату, то менше споживається ресурсів, та відбувається зниження витрат на її виготовлення.

Таблиця 5. Моделі залежностей витрат на гривню продукції власного виробництва від чинників по підприємствах ресторанного господарства М. Харкова за 2010-2011 рр.

Рівняння парної регресії залежності результативної ознаки від чинників, які на неї впливають	
Y = 0,277418 + 0,00300635x ₁ R-squared = 65,9798 % F = 131,88 P = 0,0000	Y = 0,153986 + 0,00581892x ₆ R-squared = 26,0331 % F = 23,93 P = 0,0000
Y = 0,564954 - 0,00942183x ₂ R-squared = 52,9736 % F = 76,60 P = 0,0000	Y = 0,531431 - 0,00472058x ₇ R-squared = 51,2891 % F = 71,60 P = 0,0000
Y = 0,533676 - 0,00173351x ₃ R-squared = 44,0872 % F = 53,62 P = 0,0000	Y = 0,575779 - 0,00141353x ₈ R-squared = 43,2822 % F = 51,89 P = 0,0000
Y = 0,579876 - 0,00397417x ₄ R-squared = 51,285 % F = 71,59 P = 0,0000	Y = 0,474317 - 0,000872635x ₉ R-squared = 0,131792 % F = 0,09 P = 0,7654
Y = 0,369854 + 0,0057565x ₅ R-squared = 3,04544 % F = 2,14 P = 0,1485	

На основі рекомендованої моделі виявляється механізм впливу чинників на витрати на гривню продукції власного виробництва, аналіз яких дозволяє виокремити дієві важелі в коригуванні цього механізму до зниження витрат, не погіршуючи якість виготовленої продукції.

Аналіз механізму впливу системи чинників на зміну обсягів активів доцільно продовжити визначенням та аналізом впливу кожного окремого чинника на зміну витрат на гривню продукції. Такий аналіз проведемо за обчисленими парними регресійними моделями залежності результативної ознаки (y_a) від окремих чинників. Отримані рівняння парних регресійних моделей містяться в табл. 5.

Слід зазначити, що чинники x_5 та x_9 , які сформовані в систему за теоретико-логічним аналізом, статистично окремо не впливають на суму витрат на гривню продукції, про що свідчать значення коефіцієнта детермінації (R^2) в моделях, що наведені в табл. 2.15: 3,45% та 0,131% відповідно. Інші фактори мають досить суттєві статистичні характеристики, тому їх взаємозв'язок із результативним показником доцільно розглядати у функціональному аспекті.

Отже, опис впливу обраних чинників на витрати на гривню продукції власного виробництва на основі розбудованих багатофакторних та парних моделей залежностей цих складових від обраної системи чинників достовірний. Отримані результати

дозволяють виявляти механізм впливу на зменшення витрат на гривню продукції власного виробництва з метою зменшення собівартості продукції, та, відповідно, покращення конкурентоспроможності.

Сьогодні, за умов нестабільної економіки та інфляційних процесів, така методика аналітичних процедур є вкрай необхідною під час формування цінової та асортиментної політики. Тому нами рекомендовано досліджуваним підприємствам ресторанного господарства більше звертати увагу на структуру сировинної закладки, тобто при можливості

замінити декілька сировинних інгредієнтів аналогічним напівфабрикатом (за умов збереження енергетичної цінності та смакових властивостей), з метою економії трудозатрат, енергозатрат та затрат часу на приготування (економія за декількома статтями). При збільшенні обсягів виготовлення продукції власного виробництва варто запроваджувати технології щодо економії трудового часу працівників (або збільшенні продуктивності) та енергії, які охоплюють значну частку після сировини у собівартості страви.

Список літератури

1. Кравченко, Л. И. Анализ хозяйственной деятельности в торговле [Текст] / Л. И. Кравченко. – 6-е изд., перераб. – М.: Новое знание, 2003. – 526 с.
2. Економіка торговельного підприємства [Текст] / А. А. Мазаракі та ін. – К: Хрещатик, 1999. – 800 с.
3. Савицкая, Г. В. Методика комплексного анализа хозяйственной деятельности предприятия [Текст] / Г. В. Савицкая – 2-е изд., испр. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 336 с.
4. Чернов В. А. Экономический анализ: торговля, общепит, туристический бизнес : учеб. пособие для вузов [Текст] / под ред. проф. М. И. Баканова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 686 с.
5. Владимиров, Л. П. Прогнозирование и планирование в условиях рынка – [Текст] : учеб. пособие / Л. П. Владимиров. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Дашков и К^о, 2001. – 308 с.
6. Гришко, Н. В. Методология управления расходами промышленного предприятия [Текст] : монография / Н. В. Гришко – Д.: НАНУ, ІЕП, 2009. – 403 с.
7. Методичні рекомендації з формування складу витрат та порядку їх планування в торгівельній діяльності [Текст] / Мазаракі А., Гуляєва Н., Морозова Н., Сопко О. // Вісник Київ. Нац. торг.-екон. ун-ту. – 2002. № 6 – с. 55 – 111.
8. Партин, Г. О. Управление расходами предприятия: концептуальные основы, методы та инструментарий [Текст] : монография / Г. О. Партин – К.: УБС НБУ, 2008. – 219 с.
9. Столяров, Я. С. Себестоимость. Цена. Прибыль в общественном питании. [Текст] / Я. С. Столяр – М.: Экономика, 1971 г. – 189 с.
10. Череп, А. В. Управление себестоимостью [Текст] / А. В. Череп. – Х.: ІНЖЕК, 2005. – 373 с.

РЕЗЮМЕ

Андрющенко Ирина

Определение влияния факторов на затраты на рубль продукции собственного производства предприятий ресторанного хозяйства

Для оценки величины изменений затрат на гривню продукции собственного производства проанализировано влияние факторов на их размер с учетом их взаимосвязи. Определена структурно-логическая модель факторов, влияющих на издержки производства продукции предприятий ресторанного хозяйства. Рассмотрена методика построения модели зависимостей затрат на гривню продукции собственного производства от факторов, которая позволяет выявить факторное влияние затрат на гривню продукции, которые затем аккумулируются в факторах их снижения.

RESUME

Andryushchenko Iryna

Determining of the influence of factors on the cost of the hryvnia of own production of the restaurants

To estimate the changes in the cost of hryvnia of own production there has analysed the influence of factors on their size considering their their correlation. The structure-logical model of factors that affect the cost of production of the restaurants has been determined. There has been considered the method of constructing of a model of dependencies of the cost of the hryvnia of own production on factors. It makes possible the identification of costs factorial impact on the cost of the hryvnia of own production, which then can be accumulated in the factors of their reduction.

Стаття надійшла до редакції 9.10.2012 р.